

elveik. A szerző ismerteti a Käfer István útmutatásai alapján Tarján Bencével közösen készített biblikus cseh nyelvű versek incipitmutatóját. Az RMNy ugyanis csak a magyar nyelvű versek kezdősorait regisztrálja a mutatóban. A külön kiadványként tervezett incipitmutató 1722 különböző verset vesz majd számba, és fontos segédlete lesz a versek forrásainak feltáráshoz, a különböző gyűjteményes kiadások összehasonlításához. A tanulmány részletesen ismerteti a koncepciót, és összehasonlítja a magyar versek incipitmutatójával, bemutatva az azonosságokat és az eltéréseket.

A tomos utolsó írását *Bánfi Szilvia* jegyzi *Negyven év „adalékirodalma” az RMNy S(supplementum) tételeiben* címmel. Az RMNy első kötete 1971-ben jelent meg és szinte azonnal elindult a szakfolyóiratokban, elsősorban a *Magyar Könyvszemlében* az úgynevezett supplementum (S) tételek, vagyis a pótlások, kiegészítések közlése. A szerző az RMNy XVI. századi első kötetéhez kapcsolódó 95 S-telt ismerteti, vagyis az elmúlt évtizedekben a 896 leíráshoz csaknem 100 kiegészítés, pótlás járult, ezek közül 43 új, 24 korabeli forrásban említett, de addig példányból nem ismert nyomtatvány, 12 az RMNy első kötetében még feltételezett, de azóta példányból ismertté vált kiadvány, és 16 olyan közlés történt, amely a bibliográfia leírásait az újabb megállapítások alapján módosítja.

A gyűjteményben közreadott tanulmányok vázlatos ismertetése is talán meggyőzi az olvasót, hogy azok nélkülözhetetlenek mindazok számára, akik használói a *Régi Magyarországi Nyomtatványoknak*, és mélyebben érdeklődnek a régi könyvek problémái iránt.

(Sylvae typographicae. Tanulmányok a Régi Magyarországi Nyomtatványok 4. kötetének [1656–1670] megjelenése alkalmából. Szerk. P. Vásárhelyi Judit. Budapest, Argumentum Kiadó, 2012. 148 p. /A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei 5./)

Pogány György

Az Ország Tükre – a képes sajtó tükre

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum közös vállalkozásában jött létre *Az Ország Tükre* című, egyszerre sajtótörténeti és képzőművészeti kiállítása a BTM budavári múzeumában. A tárlathoz igényes kivitelű, gazdagon illusztrált, maradandó értékű katalógus készült, amely tartalmával és küllemével jóval túlmutat a szokványos kiállítási kalauzok bedekker-szerepén. Inkább és okkal nevezhető az 1780–1880 közötti évszázad magyar képes sajtója tömör és szemléletes összefoglalásának.

A könyvnyomtatás feltalálásának jelentőségéhez mérhető nyomdászattörténeti fordulópont volt, amikor a XVIII. és XIX. század fordulóján megjelent, majd szélesben elterjedt az illusztrált sajtó; amikor megjelentek az első képes folyóiratok, újsá-

gok. A sokszorosított grafikai eljárással készült képek, illetve lapok minden addiginál számosabb olvasóhoz juttatták el az aktuális – vagy éppen csak szórakoztató – híreket, információkat, tudnivalókat a szűkebb hazai és a nagyvilág eseményeiről, jeles személyiségeiről stb. A képes sajtónak – a képzőművészet hagyományaihoz és korabeli standardjaihoz képest – két alapvető sajátossága volt: egyrészt az ábrázoláshoz minden esetben magyarázó szöveg (minimum képaláírás) társult, másrészt rendszerint valamely aktualitáshoz, főn forgó témához kapcsolódott, azaz konkrét „üzenete” volt.

A magyarországi sajtóillusztráció kezdetét a Pozsonyban, Windisch Károly Gottlieb kiadásában 1781-ben indult *Ungarisches Magazin* jelentette, amely rézmetszetekkel szolgálta cikkeinek közérthetőségét. Ettől az időponttól kezdve a XIX. század elejéig hazánkban mintegy tíz rendszeresen megjelenő sajtótermék (*Merkur von Ungarn; Hadi és Más Nevezetes Történetek; Bécsi Magyar Hírmondó* stb.) nevezhető képes újságnak, illusztrált lapnak.

A honi képes sajtó gyors elterjedése és rendkívül népszerűvé válása a reformkorra esik. Ebben a korszakban jelentek meg a gazdagon illusztrált divatlapok, kulturális témájú folyóiratok, azután a filléres magazinok, az élclapok, sőt az enciklopédikus fölfogásban szerkesztett képes folyóiratok, hetilapok (*Honművész; Honderű; Életképek* stb.). Az illusztrált lapok piacán a *Vasárnapi Újság* megjelenése (1854) hozott igazán nagy fordulatot, mint az enciklopédikus, mégis aktuális információkat közlő lap jellegzetes példája. A Pákh Albert szerkesztésében és Heckenast Gusztáv kiadásában megjelenő hetilap rövidesen a legnagyobb példányszámú hazai képes újsággá vált. Képeinek három jellemző tulajdonsága volt: eredetiség, hitelesség és a nemzeti kultúrára való erőteljes reflektáltság. E három vonás (is) lehetővé tett az újság páratlan sikerének titka.

A XIX. század második felében, utolsó harmadában megsokasodtak a képes lapok (*Hazánk és a Külföld; Magyarország és a Nagyvilág; Az Ország Tükre* stb.), ezek már a tömeggyártású, ugyanakkor az igényes, színvonalas „képipar” termékei voltak. Azután sorra jelentek meg a fametszetes néplapok (*Hírmondó*), a vicclapok (*Üstökös; Bolond Miska; Borsszem Jankó*), a gyermek- és ifjúsági lapok (*Gyermekbarát*). Végül is a XIX. század végére minden laptípusban hódítottak a szemléltető, gazdagon illusztrált kiadványok. A hagyományos ábrázolással előállított sajtó e korszakát – szimbolikusan legalább is – az 1880. év zárja le; ettől az időtől kezdve a metszetek, litográfiák helyét átvették a nyomtatott fényképek. Bár még mintegy két évtizedig párhuzamosan jelentek meg a hagyományos illusztrációkat és a fényképeket közlő sajtótermékek, azért a XX. század elejére a fotográfia átvette a vezetést, később egyeduralomra jutott. A fénykép sokkal gyorsabban, egyszerűbben és olcsóbban elégítette ki az olvasók „képéhségét”, nem függetlenül a réteglapok elterjedésétől, és ezen belül a bulvársajtó megjelenésétől.

A kiállítás anyagát híven és a témához méltón tükröző kiállítási kalauz remek illusztrációkon mutatja be a XIX. század magyar képes sajtójának ismert és talán kevésbé ismert produktumait, így például a lapok sokszor allegorikus ábrázolatú, díszes „kopfjait” (*Családi Kör; Jó Barát; Feketeleves; Nővilág; Garasos Tár; Képes Családi Lapok; Magyar Bazár*). A kiadvány szerkesztője, Révész Emese nyomon követi az alkalmazott képtechnikák és sokszorosító eljárások fejlődését a fametszettől az első fotográfiáig, illetve a kettő kombinációjáig, amikor grafikus keretbe illesztettek fényképfelvételt (ez a típus már az 1860-as években megjelent hazánkban). Kitér a képes sajtó üzleti megfontolásaira, idézve egy 1864-ből való föl-

jegyzést is: „Az illusztrációk utáni sóvárgás csaknem lázas követelésévé vált a nem-politikai lapok olvasókörenek”. A lapszerkesztők a feltűnő képeket, az első oldalra tett figyelemkeltő rajzokat, metszeteket vevőcsalogatónak szánták. Egy idő után a lapokhoz kivehető és bekeretezhető, szobadísznek szánt grafikákat is mellékeltek. A reformkorban már színezett divatképek, bájos-romantikus életképek, allegorikus stílusú történelmi-hazafias illusztrációk, városképek, enteriőrök, jelenetek is megjelentek a nyomtatott sajtóban. Az arisztokraták szalonjaitól a falusi életképekig, a történelmi eseményektől az ismert személyiségek portréiig – ábrázolások garmadája jelent meg a sajtóban hétről hétre, napról napra. Karikatúra és közéleti kultuszt ápoló-szolgáló illusztrációk, ismeretterjesztő-didaktikus ábrák és haditudósítások – megannyi téma megjelent a képes sajtóban, csakugyan az „ország tükre” gyanánt.

A kiállítás és a kötet anyagából szembe tűnik, hogy a korszak jeles képzőművészei (Barabás Miklós, Lotz Károly, Székely Bertalan, Orlai Petrich Soma, Carl Schwindt, Than Mór, Jakobey Károly, Jankó János és mások) dolgoztak a sajtónak. Érdemes megfigyelni az ábrázolások műfajainak, stílusainak, technikai eljárásainak sokféleségét, az időről időre változó korhangulat, a történelmi és szellemi miliő tükröződését, a témák pazar bőségét a reklámtól az allegóriáig, a zsánerképektől kezdve a népeletet hol bukolikusan prezentáló, hol szociális tartalommal megfogalmazó képekig, vagy éppen emlékezetes események pillanatait megjelenítőig.

A sok-sok képpel szemléltetett, kétnyelvű (magyar és kivonatossan angol) katalógus a kiállításon bemutatott képanyag pontos számbavételével, illetve a téma és a korszak összefoglaló ismertetésével szolgál, továbbá közli a kiállításon látható képek leírásait és a téma felhasznált irodalmát.

Csak megismételni lehet az ismertetés elején leírtakat: a kiállítási kalauz szerepét messze meghaladó „képeskönyv” a hazai sajtótörténet egyik fontos tárgykörének és korszakának témájához illően művészi kivitelű és a sajtótörténeti gyűjteményekben nélkülözhetetlen kiadványa.

(Az Ország Tükre. A képes sajtó Magyarországon 1780–1880. Szerk. Révész Emese. Bp., Budapesti Történelmi Múzeum–Országos Széchényi Könyvtár, 2012. 96 p.)

M.L.M.